

Ὁρθόδοξος Ἐνημέρωσις

«Ἐντολὴ γὰρ Κυρίου μὴ σιωπᾶν ἐν καιρῷ κινδυνευούσης Πίστεως. Λάλει γάρ, φησί, καὶ μὴ σιώπα... Διὰ τοῦτο ἀγάγῃ ὁ τάλας, δεδοικῶς τὸ Κριτήριον, λαλῶ».

(Ὁσ. Θεοδώρου Στουδίτου, PG 99, 1321)

Ὁ Μοναχισμὸς ὑπῆρξε ἀνέκαθεν ὑπέρμαχος τῶν δογμάτων καὶ ἐκφραστὴς τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως

Μοναχισμὸς καὶ Ὁρθοδοξία Πίστεως*

Τοῦ Καθηγητοῦ
Δημητρίου Τσελεγγίδου
Τμῆμα Θεολογίας Α.Π.Θ.

ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Μοναχισμὸς ἐμφανίζεται κυρίως ὡς ὁ θεσμὸς ἐκεῖνος, στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποίου ὑμνεῖται καὶ λατρεύεται νυχθημερὸν ὁ Τριαδικὸς Θεός, βιώνεται αὐθεντικὰ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ καλλιεργεῖται ἡ καινὴ ἐν Χριστῷ ζωή.

Ἀναμφισβήτητη ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι ἐπιπροσθέτως ὅτι ὁ Μοναχισμὸς σὲ κρίσιμες περιόδους τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε ὄχι μόνον ὑπέρμαχος τῶν δογμάτων, ἀλλὰ πολλὲς φορές καὶ ὁ σημαντικότερος φορέας, διαμορφωτὴς καὶ ἐκφραστὴς τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως.

Τότε παρήγαγε καὶ ἀνέπτυξε πρωτογενὴ ἐκκλησιαστικὴ θεολογία, τὴν γνωστὴ ὡς χαρισματικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ Μοναχισμὸς παρουσιάστηκε ὡς ἐκφραστὴς τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν ὁλότητά της, ὡς ἐκφραστὴς τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ βιώματος καὶ τῆς εὐσεβείας της.

Αὐτὴ τὴν εὐσέβεια καλλιέργησε καὶ σὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ διατηρώντας παράλληλα ζωντανὴ τὴν πίστη τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ποιὲς ἦταν ὅμως οἱ θεμελιώδεις ἐκεῖνες προϋποθέσεις, ποὺ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στὸ Μοναχισμὸ νὰ ἐκφραστεῖ αὐθεντικὰ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ὀρθοδοξία τῆς πίστεώς της;

α) Οί προϋποθέσεις για τὴν ὀρθοδοξία τῆς πίστεως

ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ γιὰ τὴν ὀρθοδοξία τῆς πίστεως τῶν μοναχῶν θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους.

Ξεκινώντας οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τὴν πράξη τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς καὶ ζώντας σύμφωνα μὲ τὶς εὐαγγελικὲς ἐντολὲς φθάνουν στὴ θεωρία-θεοπτία, γίνονται δέκτες τῆς θεοφάνειας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἀψευδῆ ὑπόσχεση τοῦ Χριστοῦ·

«ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»¹.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πνευματικὴ ἐμπειρία τῆς θεοπτίας ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλὲς θεμέλιο καὶ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση τοῦ Μοναχισμοῦ ὄχι μόνο γιὰ τὴν αὐθεντικὴ ἔκφραση τοῦ περιεχομένου τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προάσπιση τῆς πίστεως ἔναντι τῆς αἵρέσεως.

Εἰδικότερα, βιώνοντας οἱ μοναχοὶ τὴν ἀνιδιοτελῆ ζωὴ κατ' εἰκόνα τῆς Τριαδικῆς κοινωνίας τῶν θείων προσώπων εἶναι φυσικὸ νὰ διαφυλάττουν τὴν ὀρθόδοξη πίστη μὲ ιδιαίτερη αἴσθησι εὐθύνης.

Ἡ εὐθύνη αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ τους γνώση ὅτι τὸ ὀρθόδοξο δόγμα ὀριοθετεῖ καὶ διασφαλίζει τὴ ζωὴ τῆς εὐσέβειας ἀπὸ τὴν ἐκτροπὴ καὶ τὴν ἀλλοτριώσὴ της.

Φρονοῦμε ταπεινῶς ὅτι αὐτὴ ἡ ἐμπειρία τῆς ἄρρηκτης ἐνότητας πίστεως καὶ ζωῆς ὀδήγησε καὶ τὸν Μ. Βασίλειο νὰ μιλήσει γιὰ τὸ *«μέγα τῆς εὐσεβείας κήρυγμα»²* τῆς Ἁγίας Τριάδος, ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὴν Ἐκκλησία.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ εὐσέβεια ἀφορᾷ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ ὅτι τὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀναφέρεται κυριολεκτικὰ στὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως.

Τὸ μυστήριο ὅμως τῆς κατεξοχὴν θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ –κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας– αὐτὸ τοῦτο τὸ κήρυγμα τῆς κατεξοχὴν εὐσεβείας.

Ἀλλὰ, ὅπως τὸ Τριαδικὸ δόγμα, ἔτσι καὶ τὰ ἄλλα δόγματα τῆς Ὀρθοδοξίας συγκεκριμενοποιοῦν καὶ ὑποδεικνύουν τὸν τρόπο ζωῆς τῶν πιστῶν στὴν Ἐκκλησία.

Ἡ ὀρθοδοξία τῶν μοναχῶν εἶναι καρπὸς γνώσεως τῆς ἀλήθειας. Ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας εἶναι ἐμπειρικὴ, γιὰτὶ προϋποθέτει

μετοχή στην αλήθεια. Ἡ μετοχή αὐτὴ ἔχει βιωματικὸ χαρακτήρα καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς συνεργίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ αλήθεια λοιπὸν γιὰ τοὺς μοναχοὺς δὲν εἶναι θεωρητικὴ, νοητικὴ δηλαδὴ ἀπλῶς ἀποδοχὴ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς ἢ μελέτης γνωστοποιηθέντος περιεχομένου τῆς πίστεως, ἀλλὰ μυστήριον ποὺ βιώνεται μὲ τὴν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἔτσι κατὰ τὸν ἅγιον Μάρκο τὸν ἐρημίτην (μαθητὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου),

«ἀλήθειαν λέγει (ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) τῆς κατ' ἐλπίδα νοεῶς πίστεως εὕρισκομένης..., ἥτις οὐκέτι ἐξ ἀκοῆς, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας τοῦ παναγίου Πνεύματος πιστεύεται»³.

Γι' αὐτὸ καὶ εὐλογοῦν, κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριο τὸν Αἰγύπτιον,

«ἀδύνατον, ἄνευ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν διδομένης ἐνεργείας, μυστηρίων κοινωνῆσαι θεῶν, καὶ εἰδέσθαι Θεοῦ σοφίαν, ἢ κατὰ πνεῦμα πλουτεῖν»⁴.

Ζώντας οἱ μοναχοὶ ἀσκητικῶς καὶ λειτουργικῶς φωτίζονται ἀπὸ τὸ «Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» καὶ ὁδηγοῦνται ἀπὸ αὐτὸ στὸ πλήρωμα τῆς αλήθειας. Ὁδηγούμενοι κατὰ βιωματικὸ τρόπο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας στὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια «ἀναπαύονται» σ' αὐτὴν καὶ παραμένουν ἐκεῖ μὴ φοβούμενοι ἀπειλές, διωγμοὺς ἢ θάνατο.

Στὴν προκειμένη περίπτωσι, μπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος γιὰ τὴν πνευματικὴ ὠριμότητα, ποὺ ὑπαινίσσεται ὁ Μ. Βασίλειος, σ' ὅσους τρέφονται μὲ τὴ στερεὰ τροφὴ τῶν δογμάτων:

«ὡς διαβεβηκότες τὴν ἐν Χριστῷ νηπιότητα, καὶ οὐκέτι δεομένους γάλακτος, ἀλλὰ δυναμένους τῇ στερεῇ τῶν δογμάτων τροφῇ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τελειοῦσθαι...»⁵.

Ἡ πνευματικὴ τελειότητα, ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ὀρθόδοξο Μοναχισμό, εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα καὶ τὴν δογματικὴ ἀκρίβεια.

Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος συνέγραψε τὸν βίον τοῦ καθηγητῆ τῆς Ἐρήμου Μ. Ἀντωνίου, ὅταν οἱ τριαδολογικὲς ἔριδες βρισκόνταν σὲ ἔξαρση.

Εὐστοχα σημειώθηκε, ὅτι ὁ στῦλος τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπέβλεπε νὰ παρουσιάσει τὴν τελειότητα τῶν μοναχῶν σὲ συνάρτηση μὲ τὸ ὀρθόδοξο φρόνημά τους⁶.

Κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιο ὁ πνευματικός του πατέρας συνεδύαζε τὴν ὀρθόδοξην τοποθέτησίν του μὲ τὴν πνευματικὴν τελειότητα:

«Καὶ τῇ πίστει πάνυ θαυμαστός ἦν», σημειώνει, «καὶ εὐσεβής»⁷.

Ἀλλά, ἐνῶ ἡ ζῶσα Ὁρθοδοξία στὸν Μοναχισμὸ συνυπάρχει ὀργανικὰ μὲ τὴν ὀρθοπραξία, ἡ αἵρεση δὲν εἶναι καθόλου συμβατὴ μὲ τὴν εὐσέβεια.

Ἡ παραπάνω ἀλήθεια διατυπώνεται ἀπὸ ἀσκητικούς πατέρες κατὰ τρόπο ἀπόλυτο, ποὺ δὲν ἐπιδέχεται καμιά σχετικοποίηση.

Εἶναι ἀδύνατο, λέγουν, ὁ αἰρετικός νὰ εἶναι εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος:

«Ἀδύνατον ἐκ χιόνος προῖέναι φλόγα, ἀμχανώτερον δὲ ἐν ἑτεροδόξῳ ταπεινοφροσύνην ὑπάρχειν», σημειώνει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, «πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τὸ κατόρθωμα, καὶ τοῦτο τοῖς λοιπὸν κεκαθαρμένοις»⁸.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ αἰρετικοὶ χαρακτηρίζονται ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἡ αἵρεση ὡς ἀσέβεια⁹.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ποτὲ δὲν αὐτονόμησε τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ δόγμα τῆς ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ τὴν εὐσέβειά τῆς. Ἡ μονομερὴς προβολὴ ἐνδὸς ἀπὸ τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικά τῆς θεωρήθηκε πολὺ νωρὶς ὡς διάψευση τῆς ὅλης ταυτότητάς τῆς.

Ὁ καθαρὸς βίος κρίνεται καὶ καταξιώνεται μόνον ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστην. Καὶ ἡ ὀρθὴ πίστη ἔχει τὴν φερεγγυότητα καὶ τὸ ἀντίκρουμά τῆς στὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς.

«Οὐδὲν ὄφελος βίου καθαροῦ, δογμάτων διεφθαρμένων», σημειώνει τὸ χρυσὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας, «ὥσπερ οὖν οὐδὲ τούναντίον, δογμάτων ὑγιῶν, ἐὰν ὁ βίος ᾗ διεφθαρμένος»¹⁰.

Ὁ ἴδιος ἅγιος ἄλλωστε μᾶς διαβεβαιώνει, ὅτι ἡ διεφθαρμένη ζωὴ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ δὲν δέχεται κάποιος τὰ δόγματα τῆς πίστεως:

«βίου διαφθορὰν αἰτίαν εἶναι τοῦ μὴ δέχεσθαι τὰ τελειότερα δόγματα»¹¹.

β) Ὁ χαρακτήρας τῆς αἵρέσεως

ΑΝ ΟΜΩΣ ἡ γνώση καὶ βίωση τῆς ἀλήθειας συνιστοῦν συνοπτικῶς τὴν Ὁρθοδοξία, τότε αἵρεση εἶναι ἡ ἀπόκλιση ἀπὸ αὐτὴν τῆ γνώση καὶ μετοχή.

Πρωτίστως ἡ αἵρεση κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή εἶναι διδασκαλία δαιμονίων καὶ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα¹².

Κατὰ τὴν Ἀσκητικὴν Γραμματεία γενικῶς ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ἔφερε στὸν κόσμον κάθε κακοδοξία καὶ αἵρεση, ἐνῶ κατὰ τὸν στυλο τῆς Ὁρθοδοξίας Μ. Ἀθανάσιον ἡ αἵρεση

«οὐκ ἔστι τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου· καὶ μᾶλλον ἄγονος καὶ ἄλογος καὶ διανοίας ἐστὶν οὐκ ὀρθῆς, ὡς ἡ τῶν ἡμιόνων»¹³.

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ χωρίου οἱ πατέρες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων χαρακτηρίζουν τοὺς αἵρετικούς ὡς φρενοβλαβεῖς (πνευματικῶς).

Δύο ἔτη πρὶν τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἀρειανισμοῦ ὁ καθηγητὴς τῆς Ἑρήμου προεῖδε τὶς ἐνέργειες τῶν Ἀρειανῶν καὶ μίλησε γιὰ τὴν «ἄλογη» καὶ «κτηνώδη» στάση τους. Συγκεκριμένα ὁ Μ. Ἀντώνιος εἶδε ἐν θεωρίᾳ τοὺς Ἀρειανούς ὡς ἡμιόνους στὴν Ἐκκλησία¹⁴.

Μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦν βαρεῖς χαρακτηρισμοὺς γιὰ τὴν αἵρεση καὶ τοὺς αἵρετικούς. Ὀνομάζουσαν τὴν αἵρεση ἀπιστία καὶ ἀθεΐα καὶ τοὺς αἵρετικούς ὡς ἑτεροδόξους, ἀπίστους καὶ ἀθέους.

Εἰδικότερα ὁ Μ. Ἀθανάσιος χαρακτηρίζει τοὺς αἵρετικούς ὡς ἐχθροὺς καὶ ἀρνητὲς τῆς ἀλήθειας, ἐνέργημα τοῦ διαβόλου¹⁵ καὶ προδρόμους τοῦ Ἀντιχρίστου¹⁶.

Ἡ αἵρεση συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν πλάνη στὴν διττὴ ἐκδοχὴ τῆς, τὴν ἐκτροπὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καθεαυτὴν καὶ τὴν ἐκτροπὴν ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς.

«Ὡσπερ ὁ ἐξεληθὼν ὁδοῦ εὐθείας πλανᾶται ἐν ἀλοδαπῇ χώρα, μὴ ἐπιστάμενος ποῦ πορεύεται», σημειώνει ὁ ἅγιος Νεῖλος ὁ ἀσκητής, «οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος πλανᾶται μὴ πιστεύων εἰς ὁμοούσιον Τριάδα»¹⁷.

Καὶ ὅποιος πλανᾶται οὔτε στὸν τελικὸ σκοπὸ φθάνει, ἀφοῦ εἶναι ἐκτὸς ὁδοῦ, οὔτε τὴν ἀσφάλεια τῆς ὁδοῦ γεύεται, πορευό-

μενος μὲ τρόπους ζωῆς ἀλλοτρίους καὶ ἀλλοτριωτικοὺς τῆς ὄν-
τως καὶ ὑγιοῦς ζωῆς.

Εἶναι κοινὸς τόπος στὴν Ἀσκητικὴ Γραμματεία ὅτι ἀξιολογι-
κῶς ἡ αἵρεση βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε ἠθικὴ ἀμαρτία τοῦ ἀν-
θρώπου. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀπλός. Ἡ αἵρεση χωρίζει τὸν ἀνθρω-
πο ἀπὸ τὸ Θεό.

Στὸ Γεροντικὸ ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἅγιος Ἀγάθων, ἐνῶ δὲν δυσά-
νασχέτησε ὅταν κατηγορήθηκε ἄδικα γιὰ ἠθικὰ παραπτώματα,
δὲν ἀποδέχθηκε τὴν εἰς βάρος του κατηγορία ἐπὶ αἰρέσει.

Καὶ ἐπεξηγώντας τὴν στάση του παρατήρησε:

*«τὸ δὲ αἰρετικός, χωρισμὸς ἔστι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ
οὐ θέλω χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ»¹⁸.*

Τὸν χωρισμὸ τῶν πιστῶν ἀπὸ τὸ Θεὸ πιστοποιεῖ καὶ θεσμικῶς
ἡ Ἐκκλησία στὶς Οἰκουμενικὲς τῆς Συνόδους μὲ τοὺς ἀφορι-
σμοὺς καὶ τὰ ἀναθέματα σ' ὅσους δὲν ἀποδέχονται τὴν ἐν ἀγίῳ
Πνεύματι δογματικὴ ἀπόφασί της.

Στὰ ἀσκητικὰ συγγράμματα εἶναι συχνὴ ἡ ἀναφορὰ καὶ στὴν
ἠθικὴ πλευρὰ τῆς αἰρέσεως, ὡς ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὴ
δογματικὴ σημασία της.

Ἔτσι στὸ ἔργο του «*Λειμῶν*» ὁ Ἰωάννης Μόσχος ἀναφέρεται
ἰδιαίτερα στὸν διασπαστικὸ χαρακτῆρα τῆς αἰρέσεως σὲ ἀντίθεση
μὲ τὸν ἐνοποιητικὸ χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας.

*«Οὐδὲν ἄλλο ἐποίησαν τὰ σχίσματα καὶ αἱ αἰρέσεις
εἰς τὴν Ἐκκλησίαν»,* λέγει κάποιος γέροντας στοὺς
ὑποτακτικούς του, *«εἰ μὴ τὸ σφόδρα μὴ ἀγαπᾶν ἡμᾶς,
τὸν Θεὸν καὶ ἀλλήλους»¹⁹.*

Ἀλλὰ καὶ στὸν βίο τοῦ ἀγίου Παχώμιου διαβάζουμε ὅτι συζη-
τώντας ὁ ἅγιος μὲ ἐπισκέπτες ἀναχωρητὲς ἀντιλήφθηκε μεγάλη
«*δυσωδία*». Μετὰ τὴν ἀναχώρησή τους ζήτησε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ
τοῦ πληροφρήσει τὸν λόγο αὐτῆς τῆς ὁσμῆς. Ὁ Θεὸς πληρο-
φόρησε μὲ ἄγγελο τὸν ἅγιο Παχώμιο ὅτι

*«δόγματα ἀσεβείας ἦν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν Ὁριγέ-
νους, τὰ ποιοῦντα τὴν δυσωδίαν ταύτην».*

Πρόκειται γιὰ τὴ διδασκαλία ποὺ ἀφορᾶ τὴν προϋπαρξὴ τῆς
ψυχῆς καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

Μὲ σύσταση τοῦ ἀγγέλου ὁ ἅγιος Παχώμιος μετακαλεῖ τοὺς

ἐπισκέπτες του καὶ τοὺς γνωστοποιεῖ ὅτι ὁ δεχόμενος τὴ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη χωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ

«εἰς πυθμένα Ἄδου μέλλει καταντᾶν»²⁰.

γ) Οἱ μοναχοὶ ὑπέρμαχοι τῆς πίστεως καὶ πολέμιοι τῶν αἵρέσεων

ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ, ποὺ ἀναφέραμε στὸ πρῶτο μέρος τῆς Εἰσηγήσεώς μας, οἱ μοναχοὶ ἀναδεικνύονται ὑπέρμαχοι ὄχι μόνο τῆς εὐσέβειας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος.

Ἰδιαίτερα, ὅταν κινδυνεύει ἡ ὀρθόδοξη πίστη, δείχνουν πολὺ μεγάλη εὐαισθησία. Συγκεκριμένα ἡ ἴδια εὐαισθησία, ποὺ ἔχουν οἱ μοναχοὶ γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἀκεραιότητος τῆς πίστεως, εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐνεργοποιεῖται καὶ γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς πλάνης τῶν αἵρετικῶν.

Εἶναι φυσικὸ οἱ ζωντανοὶ φορεῖς τῆς χαρισματικῆς θεολογίας νὰ εἶναι καὶ οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς πίστεως καὶ οἱ ἀκατάβλητοι πολέμιοι τῆς αἵρέσεως, ἐπειδὴ ἡ αἵρεση ἀποτελεῖ στὴν πράξη διάφευση τῆς ἀγιοπνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι οἱ μοναχοὶ ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν πίστη, ἀγωνίζονται οὐσιαστικὰ γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς χαρισματικῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ δική τους ζωή.

Τότε ἐξαιτίας τῆς θερμότητος τοῦ ζήλου τους ἐγκαταλείπουν τὴν προσφιλὴ μόνωσή τους καὶ ἀπὸ ἐπεικεῖς καὶ εἰρηνικοὶ ἐμφανίζονταν ὡς *«πολεμικοί»*.

«Τοῦτο οὐ φέρουσι ἐπεικεῖς εἶναι, Θεὸν προδιδόναι διὰ τῆς ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ λίαν εἰσὶν ἐνταῦθα πολεμικοί τε καὶ δύσμαχοι»²¹,

σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

Ἡ ἀντιρρητικὴ καὶ πολεμικὴ στάση τῶν μοναχῶν, ὅπως ἄλλωστε καὶ τῶν ἁγίων ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν πρέπει νὰ παρανοθεῖ. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἀγωνιστικὴ ἄμυνα.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία διατρέχει σοβαρὸ κίνδυνο ἀπὸ τὴ δράση τῶν αἵρετικῶν, οἱ μοναχοὶ ἀγωνίζονται ἀμυνόμενοι, δίνοντας τὴ μαρτυρία τῆς σταθερῆς παραμονῆς στὴν παραδεδομένη πίστη.

«Ἐστῆκαμεν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως»²²,

σημειώνει ὁ διαμορφωτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὁ μέγας Καππαδόκης.

Τότε οἱ μοναχοὶ δὲν διστάζουν νὰ ὑπερασπιστοῦν μὲ τὴν παρουσία καὶ τὸ λόγο τους τὴν ὀρθόδοξη πίστη, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ ἔχει ὡς τίμημα τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους.

Ὁ ἀγώνας τῶν μοναχῶν δὲν στρέφεται κατὰ τῶν αἰρετικῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς αἰρέσεως, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ διαβρώσει τὴν ἀλήθεια καὶ κατ' ἐπέκταση τὴ ζωὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ λέμε αὐτό, γιὰτὶ ὁ Μοναχισμὸς ἐκφράζοντας τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας δὲν υἱοθετεῖ ποτὲ τὴ βία ἔναντι τῶν ἀντιφρονούντων αἰρετικῶν, ἀλλὰ ἀναπτύσσει τὴν ἀντιρρητικὴ θεολογία γιὰ νὰ πείσει μὲ τὴ λογικότητα καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐπιχειρημάτων παραπέμποντας ἐπιπροσθέτως καὶ στὸν ἐκκλησιαστικὸ-ἁγιοπνευματικὸ βίον συγκεκριμένων χαρισματικῶν φορέων.

Ὁ στόχος τῆς στάσεως αὐτῆς τοῦ Μοναχισμοῦ στὴν πρόκληση τῶν αἰρετικῶν εἶναι διπλός. Ἀπὸ τὴ μιὰ διασφαλίζεται τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα ἀπὸ διαβρωτικὲς καταστάσεις, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ ἐπανέλθουν οἱ πλανηθέντες στὴν υγιαίνουσα πίστη τῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὸ πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ μοναχοὶ παρότι χρησιμοποιοῦν αὐστηρὴ γλώσσα ἔναντίον τῶν αἰρετικῶν, δὲν αἰσθάνονται μῖσος πρὸς αὐτούς²³.

Ἔτσι λ.χ. ὁ Μ. Ἀντώνιος εἶναι ἔναντι τῶν ἰδίων τῶν αἰρετικῶν ἀνεξίκακος, πρᾶος καὶ φιλανθρωπότατος, μολονότι ἐκεῖνοι συμπεριφέρονται ἐριστικῶς πρὸς αὐτόν.

Ἡ Ὄρθοδοξία τῶν μοναχῶν ὡς βίωμα καὶ φρόνημα πίστεως διέλαμψε κυριολεκτικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐμφάνισεως τῶν αἰρέσεων.

Ἔτσι κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἀρειανισμοῦ διακρίθηκαν ἰδιαιτέρα γιὰ τὸν ἀγώνα τους ὑπὲρ τῆς πίστεως τόσο ὁ Μ. Ἀντώνιος στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅσο καὶ οἱ ἅγιοι μοναχοί: Ἰουλιανὸς στὴν Ἀντιόχεια καὶ Ἰλαρίων στὴν Παλαιστίνη.

Εἰδικότερα ὁ Μ. Ἀντώνιος κλήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους νὰ

κατέλθει στήν Ἀλεξάνδρεια γιά νά ἐνισχύσει τοὺς πιστοὺς ἔναντι τῶν Ἀρειανῶν.

Κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιο ἡ παρουσία τοῦ Μ. Ἀντωνίου εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στοὺς δοκιμαζομένους πιστοὺς, οἱ ὁποῖοι

«ἔχαιρον ἀκούοντες παρὰ τοιοῦτου ἀνδρὸς ἀναθεματιζομένην τὴν χριστομάχον αἵρεσιν»²⁴.

Συγκεκριμένα ὁ ἡγέτης τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου μπαίνοντας στήν Ἀλεξάνδρεια παρήγγειλε στοὺς πιστοὺς οὔτε «κοινωνίαν ἔχειν τινὰ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς», οὔτε «τὴν κακοπιστίαν αὐτῶν ἔχειν», θεωρώντας τὴν «φιλία» καὶ «ὀμιλία» μαζί τους ὡς «βλάβη» καὶ «ἀπώλεια» ψυχῆς²⁵.

Ὁ ἴδιος οὔτε στοὺς Μανιχαίους οὔτε σὲ ἄλλους αἵρετικούς μιλοῦσε φιλικά,

«ἢ μόνον ἄχρι νουθεσίας τῆς εἰς εὐσέβειαν μεταβολῆς»²⁶.

Στὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς νουθεσίας κινήθηκε μὲ πολὺ ἐπιτυχία ἡ ἁγία Μελάνη. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Παλλάδιος, ἡ ἁγία Μελάνη μὲ τὶς ἐκδηλώσεις φιλανθρωπίας, ὑπομονῆς καὶ διαλόγου ἐργάστηκε δραστήρια στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ πέτυχε τὴν ἐπαναφορὰ στήν Ἐκκλησία τῶν Πνευματομάχων τῆς περιοχῆς της, ἐνῶ συνέβαλε καὶ στήν ἄρση τοῦ Μελετιανοῦ σχίσματος²⁷.

Στὸν ἀντιαιρετικὸ ἀγώνα τῆς Ἐκκλησίας στρατεύεται μαζί μὲ τοὺς μοναχοὺς τῆς Αἰγυπτιακῆς Ἐρήμου καὶ ὁ ὀργανωτὴς τοῦ κοινοβιακοῦ βίου ἅγιος Παχώμιος.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ ἁγίου Ὑπατίου, ἡγουμένου στήν Κωνσταντινούπολη, ποὺ διαγράφει ἀπὸ τὰ Δίπτυχα τὸ ὄνομα τοῦ Νεστορίου καὶ διακόπτει τὴν κοινωνία μαζί του πρὶν τὴν καταδίκη του ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἐπειδὴ δὲν τὸν θεωρεῖ ἐπίσκοπο, ὡς αἵρετικό²⁸.

Ὑπέρμαχοι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀναδεικνύονται στὴ συνέχεια οἱ ἅγιοι Σάββας καὶ Θεοδοσίος στὸν ἀγώνα ποὺ διεξάγουν γιά τὴν υπεράσπιση τοῦ δόγματος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ὁ ἅγιος Εὐθύμιος ἄλλωστε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μοναχοὶ παραμένουν ὑπέρμαχοι τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνας καὶ δὲν κοινονοῦν μὲ τοὺς Ἀντιχαλκηδόνιους σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τοπικὴ ἐκ-

κλησιαστικὴ Ἀρχή. Ὁ ἴδιος ἅγιος διακρίνεται στὸν ἀγώνα κατὰ τοῦ Ἀρείου, τῶν κακοδοξιῶν τοῦ Ὀριγένη, τοῦ Σαβελλίου, Νεστορίου καὶ Εὐτυχῆ²⁹.

Ἀπὸ τὴν ἀκαμπτη σταθερότητα τέλος τοῦ ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ κρίνεται ἀνθρωπίνως ἡ τύχη τῆς Χριστολογίας τὸν 5' αἰώνα, καὶ χάριν σ' αὐτὸν διασφαλίζεται ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀπόκρουση τόσο τοῦ Ὀριγενισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ Μονοθελητισμοῦ³⁰.

Τί νὰ πρωτοποῦμε γιὰ τὸν πρῶτο δάσκαλο τῆς Εἰκονολογίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπέρμαχο τῶν εἰκόνων, τὸν πρῶτο καὶ μεγάλο δογματολόγο τῆς Ὀρθοδοξίας, ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκνὸ, τοῦ ὁποίου ἡ δογματικὴ διδασκαλία γιὰ τὶς ἅγιες εἰκόνες υἰοθετήθηκε πλήρως καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα ἀλάθητο μὲ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο;

Εἶναι χαρακτηριστικό, καὶ λόγῳ τῆς ἐπικαιρότητός του σημαντικό, τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκνὸς καταδικάζει ἀπερίφραστα τοὺς ἡγέτες τῶν Ἀντιχαλκηδονίων.

«Διὸ δὴ ἐκ δύο φύσεων τελείων, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης φαρὲν γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν», σημειώνει, «οὐ κατὰ φυρμόν, ἢ σύγχυσιν, ἢ σύγκρασιν ἢ ἀνάκρασιν ὡς ὁ θεήλατος ἔφη Διόσκουρος, Εὐτυχῆς τε, καὶ Σεβῆρος, καὶ ἡ τούτων ἐναγῆς συμμορία»³¹.

Ὡς κορυφαῖο ὑπέρμαχο τῆς θεολογίας τῶν εἰκόνων κατὰ τὴ δεύτερη εἰκονομαχικὴ περίοδο μνημονεύουμε τὸν ἅγιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη, ὁ ὁποῖος ἐξαιτίας τοῦ ἀγώνα του κατὰ τῶν Εἰκονομάχων ἐξορίζεται μαζί μὲ ἄλλους ἡγουμένους καὶ μοναχοὺς.

Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὁμολογητὲς καὶ ἁγίους τῆς εἰκονομαχικῆς περιόδου χάριν συντομίας θὰ μνημονεύσουμε μόνο τὶς ὁμολογήτριες Θεοδοσία καὶ Ἀνθούσα καὶ τὸν ὁμολογητὴ Στέφανο τὸ νέο³².

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν Λατινοκρατία καὶ τὴ σύνοδο τῆς Λυῶνος οἱ μοναχοὶ ἡγοῦνται στὴν προάσπιση τῆς πίστεως. Ὡς πνευματικοὶ καθοδηγητὲς ἀφυπνίζουν συνειδήσεις καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς Ὀρθοδοξίας ἀντιπαρατάσσονται στοὺς λατινόφρονες ἐνωτι-

κοὺς καὶ ματαιώνουν τὴν μεθοδεύμενη ἔνωση καθιστώντας μὲ τὸν ἀγώνα τους ἀνίσχυρο τὸ ἀποτέλεσμα τόσο τῆς συνόδου τῆς Λυῶνος (1274) ὅσο καὶ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας (1439).

Κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰώνα ὁ θεολόγος τῆς θεοπτίας, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὡς ἱερομόναχος ὑπεραμύνεται τῆς θεωτικῆς ἐμπειρίας τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἔναντι τοῦ Δυτικοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ πολεμᾷ τὸ Filioque τῶν Λατίνων μὲ ἀκαταμάχητη θεολογικὴ ἐπιχειρηματολογία ἀποδεικνύοντας ὅτι οἱ Δυτικοὶ ἔχουν ἄλλοτριωθεῖ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν πίστη στὸν Τριαδικὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἀδυνατοῦν νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν χαρισματικὴ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἄκτιστη θεία χάρι. Εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἄλλωστε γιὰ τὴν ἐπικαιρότητά της ἡ εἰσήγηση τοῦ μεγάλου ἡσυχαστῆ νὰ γίνεῖ θεολογικὸς διάλογος μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς μόνον μετὰ τὴν ἄρση τοῦ Filioque ἀπὸ τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως³³.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατία οἱ μοναχοί, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρξαν ὁμολογητὲς καὶ μάρτυρες μὲ προεξάρχοντα τὸν ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό, στήριξαν τὴν ποικιλότροπα πολεμούμενη πίστη καὶ εὐσέβεια τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Ταυτόχρονα μὲ ἰδιαίτερη θεολογικὴ δύναμη ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὶς Δυτικὲς ἱεραποστολὲς στὴν Ὁρθόδοξη Ἀνατολὴ οἱ κορυφαῖοι ἅγιοι Κολλυβαῖδες τοῦ ΙΗ΄ αἰώνα Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης καὶ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος.

Τέλος, καὶ στὴν ἐποχὴ μας χαρισματικὲς μορφὲς τοῦ Μοναχισμοῦ γίνονται σημεῖα ἀναφορᾶς γιὰ ἓνα σταθερὸ προσανατολισμὸ πίστεως καὶ ζωῆς μέσα στὴ σύγχυση, ποὺ δημιουργοῦν οἱ ποικίλες ἐρμηνεῖες τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως εἰδικότερα στὰ πλαίσια τοῦ διεξαγομένου διαλόγου τῶν ὀρθοδόξων μὲ τοὺς ἑτεροδόξους.

(*) Περιοδ. «**Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς**» Θεσσαλονίκης, τόμος 10, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 245-253. Ἐπιμέλ. ἡμετ.

• Ἀποτελεῖ Εἰσήγηση ποὺ ἔγινε στὸ πλαίσιο τοῦ Β΄ Πανελληνίου Μοναστικοῦ Συνεδρίου στὴν Καλαμπάκα (12-14 Σεπτεμβρίου 2000).

• Τὸ ἄρθρο αὐτὸ δημοσιεύουμε ὡς συνέχεια τοῦ ἄρθρου τῆς Ὁσιολογιώτατης **Θεοτέκνης Μοναχῆς Ἀγιοστεφανιτίσσης**, *«Δεῖ τὰς Μοναζούσας εἰς Θέματα Πίστεως σιωπᾶν;»*, περιοδ. «**Παρακαταθήκη**», ἀριθ. 51/Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2006, σελ. 11-15.

1. *Ίω.* ιδ' 24.
2. Βλ. PG 32, 392C.
3. PG 65, 1001AB.
4. PG 34, 904B.
5. PG 31, 920A.
6. Βλ. Ἀντωνίου Παπαδοπούλου, *Ὁ Μοναχισμὸς ἔναντι τῆς αἰρέσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν*, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 35.
7. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 68, PG 26, 940B.
8. PG 88, 996B.
9. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀδελφίον Ἐπίσκοπον καὶ Ὁμολογητὴν*, PG 26, 1076C καὶ *Ἐπιστολὴ Ἐγκύκλιος 1-2*, PG 25, 221-225.
10. PG 59, 369.
11. PG 57, 311.
12. Βλ. σχετικῶς *Α΄ Τιμ.* δ' 1.
13. *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 82, PG 26, 960B.
14. Βλ. *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 82, PG 26, 957BC.
15. Βλ. *Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης* 3, PG 25, 541C-544C.
16. Βλ. *Κατὰ Ἀρειανῶν* 71, PG 26, 25B καὶ *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 69, PG 26, 941A.
17. PG 79, 1237C.
18. *Γεροντικόν*, σελ. 12^{α-β}.
19. Βλ. PG 87, 2925B.
20. Βλ. *Περὶ τῶν ἀγίων Παχωμίου καὶ Θεοδώρου Παραλειπόμενα*, ΒΕΠΕΣ 40, 141 καὶ 198-199.
21. PG 35, 1112A.
22. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ* 243, PG 32, 908C.
23. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Μ. Ἀντωνίου*, PG 26, 937C.
24. PG 26, 941B.
25. Βλ. *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 68, PG 26, 940C.
26. Βλ. *Βίος καὶ Πολιτεία Μ. Ἀντωνίου* 68, PG 26, 940B.
27. Βλ. *Λαυσαϊκὴ Ἱστορία*, τόμ. 2, σελ. 16.
28. Βλ. *Βίος ἀγίου Ὑπατίου*, (μετάφρ. Ἀ. Ἀρβανίτη), Ἀθῆναι 1973, σελ. 93-94.
29. Βλ. Schwarz (Ed.), *Kyriillos von Skythopolis*, Leipzig 1939, σελ. 39-42.
30. Βλ. π. Δ. Στανιλοάε, *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία*, σελ. 39-40.
31. Βλ. PG 94, 993AB.
32. Βλ. Θεοδωρήτου Μοναχοῦ Ἀγιορείτου, *Μοναχισμὸς καὶ αἵρεσις*, Ἀθῆναι 1977, σελ. 78-79.
33. Βλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Λόγος Α΄*, 4, 27-31, Π. Χρήστου (ἐκδ.), *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Συγγράμματα*, Θεσσαλονίκη 1962, τόμ. Α΄, σελ. 31:

«*Ἦν οὖν ἄρα τῶν δικαιοτάτων μηδὲ λόγου ἀξιοῦν ὑμᾶς, εἰ μὴ τοῦ προστιθέναί τῳ ἱερῷ συμβόλῳ παύσασθε· τῆς δὲ παρ' ὑμῶν προσθήκης παρ' ὑμῶν ἐκβεβλημένης πρότερον, ἔπειτα ζητεῖν, εἰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸ ἀναφανέν τοῖς θεοφόροις συνδοκοῦν κυροῦν».*